

УДК 37.001.76(091)“19”

Наталія Бурбан, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

**МІСЦЕ ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА
В ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті зроблена спроба визначити місце педагогіки співробітництва в інноваційних освітніх процесах другої половини ХХ століття, проаналізовано її головні методологічні й теоретико-методичні засади. Обґрунтовано внесок українських педагогів-новаторів у справу пошуку оптимальної освітньої моделі, з'ясовується зміст та сутність суб'єкт-суб'єктних стосунків у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: педагогіка співробітництва, освітні технології, свобода, самодіяльність, активність, спілкування, особистість, педагоги-новатори, школяр.

Лит. 5.

Наталія Бурбан, Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

**МЕСТО ПЕДАГОГИКИ СОТРУДНИЧЕСТВА В ИННОВАЦИОННЫХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССАХ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА**

В статье сделана попытка определить место педагогики сотрудничества в инновационных образовательных процессах второй половины ХХ века, проанализированы ее основные методологические и теоретико-методические основы. Обосновано вклад украинских педагогов-новаторов в дело поиска оптимальной образовательной модели, выясняется содержание и сущность субъект-субъектных отношений в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: педагогика сотрудничества, образовательные технологии, свобода, самодетельность, активность, общение, личность, педагоги-новаторы, школьник.

Natalia Burban, Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

**THE PLACE OF PEDAGOGICS COLLABORATION IN INNOVATIVE EDUCATIONAL
PROCESSES IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY**

The article deals with the attempt to determine the role of pedagogics collaboration in innovative educational processes in the second half of the XX century, analyzed its main methodological and theoretic-methodical basis. The contribution of Ukrainian pedagogues-innovators in the affair of searching optimum educational model was grounded. The contents and essence of subject-subjective relations in educational process were cleared up.

Key words: pedagogics of collaboration, educational technologies, activity, freedom, self-activity, communication, personality, pedagogues-innovators, pupil.

Актуальність і доцільність дослідження. Проблема дослідження педагогічних технологій у теорії та практиці української й зарубіжної педагогіки не є новою, а початок наукових пошуків у цьому руслі детермінований нагальними суспільними потребами та певними протиріччями. Останні зумовлені тим, що життєдіяльність людини у другій половині ХХ століття стала вимагати прийняття нестандартних рішень, високого рівня творчості та свободи, сформованості вміння змінюватися і змінювати світ навколо себе, а головне – нести за це відповідальність. Стара школа репродуктивного навчання, відносно сталої кількості знань, дозованості інформації і відсутність потреби пристосовуватися до мінливості соціуму не могла створити відповідних умов для становлення людини вільної, активної та відповідальної. Категорично відмовляємося від тотальної критики класно-урочної системи, вважаємо її чи

не найбільшим винаходом освіти у світовому масштабі, проте доводимо, що потрібні нові підходи для оптимізації розвитку освітнього поля та максимального його наближення, з одного боку, до глобальних потреб, з іншого – до запитів та інтересів окремої особистості з її світоглядом, потребами, прагненнями, інтересами, життєвою позицією, що не виходить за рамки законів людського співжиття.

Українські вчені та педагоги-практики у другій половині ХХ століття активно включилися у процес обґрунтування методологічних та методичних засад освітніх технологій, зокрема педагогіки співробітництва. Ці проблеми стали предметом дослідження А. Алексюка, В. Бондаря, Я. Бурлаки, І. Зязюна, І. Підласого та інших. На теоретико-методичних та технологічних аспектах педагогіки співробітництва зосереджували свою увагу І. Бех, С. Гончаренко, І. Дичківська, М. Євтух, В. Онищук, А. Нісімчук, О. Пехота, О. Падалка,

О. Савченко, С. Сисосва, І. Смолюк, О. Сухомлинська та інші.

Метою статті є визначення місця педагогіки співробітництва в інноваційних освітніх процесах другої половини ХХ століття, аналіз її головних методологічних й теоретико-методичних засад.

Виклад основного матеріалу. Українські вчені – дослідники інноваційних процесів в Україні доводять, що впровадження та удосконалення педагогічних технологій є важливим і необхідним процесом становлення освіти у нових суспільних умовах і для цього є ціла низка передумов: “По-перше, це необхідність впровадити в педагогіку системно-діяльний підхід. По-друге, потреба реалізувати особистісно орієнтоване навчання. По-третє, можливість вилучити з навчання малоефективні вербальні способи передачі знань. І, нарешті, мотивувати проектування технологічного ланцюжка процедур, прийомів, форм взаємодії учителя і учнів, які дають гарантії освітнім результатам і знижують негативні наслідки роботи низькокваліфікованих педагогів” [5, 3]. Наше дослідження доводить, що підґрунтя усіх результативних освітніх технологій є активна співпраця усіх суб’єктів навчально-виховного процесу, атмосфера партнерства і діяльності дозволяє створити такий психологічний мікроклімат освітньої праці, де кожен має можливість працювати, відповідати за результати своєї праці, обирати для себе ритм і порядок роботи, а педагог стає у позицію помічника і консультанта.

Вчені приходять до висновку про необхідність обґрунтування нового феномену – педагогічної технології і роблять спробу наукового визначення цієї дефініції на основі її цілісних та конкретних характеристик:

- В. Краснопольський вважає, що це система засобів навчання та способів їх застосування; це застосування теорії навчання у діяльності викладача та учнів, ланка, що пов’язує теорію та практику навчання; це сукупність технічних, програмних, навчальних та методичних засобів, що використовуються при навчанні;

- Т. Стефановська доводять, що педагогічна технологія це організація педагогічного процесу у відповідності до конкретної педагогічної парадигми;

- Б. Лихачов називає педагогічною технологією сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; вона є організаційно-методичним інструментарієм педагогічного процесу;

- В. Ченцов вважає, що це продумана у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності по проектуванню, організації і проведенню навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя;

- М. Кларін доводить, що педагогічна технологія передбачає системну сукупність, порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, використовуваних для досягнення педагогічних цілей [4, 70].

Інноваційність освітніх процесів визначається загальним поступом суспільства і усіма чинниками, які його детермінують. Необхідність і доцільність змін у рамках усіх освітніх процесів, явищ та процедур є об’єктивною закономірністю, проте потребує науково обґрунтованих та методично вмотивованих підходів з боку педагогічної науки: “Поняття “технологія” володіє регулятивним впливом, який полягає в тому, що спонукає вчених і практиків: 1) знаходити основи результативної навчальної діяльності; 2) будувати її на інтенсивній, тобто максимально науковій, а не на екстенсивній (що веде до невинуватої витрати сил, часу, ресурсів) основі; 3) мобілізувати кращі досягнення науки, які забезпечать потрібний результат; 4) спиратись на прогнозування і проектування, ліквідувати ймовірність корекцій під час навчального процесу; 5) найбільшою мірою інформатизувати навчання та автоматизувати рутинні операції тощо [5, 3].

Наше дослідження також дозволяє стверджувати, що важливими принципами побудови нових освітніх технологій є природовідповідність, культуровідповідність та дитино-центризм. Якщо навчальний-виховний процес та процес розвитку дитини підпорядковується жорсткому примусу, авторитаризму, чітко визначеним рамкам життя школяра, то продуктивним і результативним він буде доти, доки зовнішні мотиви матимуть пріоритет. Якщо ж будь який зовнішній мотив зникне – система освіти, навчання чи виховання потерпить фіаско. Тому педагогіка співробітництва викристалізувалася як досить ефективна система, оскільки побудована була на спільній праці і дієвій активності.

Досліджуючи та обґрунтовуючи сутність педагогіки співробітництва І. Дичківська характеризує її як “новаторський напрям у педагогіці, що розглядає дитину як активного суб’єкта спільної з педагогом діяльності, заснованої на реальному співробітництві, демократичних і творчих засадах” [2, 343]. Авторами та основоположниками педагогіки співробітництва вчена вважає Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Ільїна, С. Лисенкову, В. Сухомлинського, В. Шаталова [2, 343].

Вчені – дослідники інноваційних технологій в освіті (зокрема педагогіки співробітництва) роблять спроби їхніх класифікацій і кладуть в основу різні ознаки, беручи до уваги методологію, прикладні аспекти, суб'єктність чи об'єктність особистості, цілісність системи становлення школяра тощо. Зокрема, педагоги-дослідники виділяють такі групи педагогічних технологій:

- за рівнем застосування;
- за філософською основою;
- за ведучим фактором психічного розвитку;
- за концепцією засвоєння;
- за орієнтацією на особистісні структури;
- за характером змісту і структури;
- за організаційними формами;
- за типом управління пізнавальною діяльністю;
- за підходом до дитини;
- за переважаючим (домінуючим) методом;
- за напрямом модернізації існуючої традиційної системи;
- за категорією тих, хто навчається [5, 3].

Наприкінці ХХ століття на сторінках української та російської педагогічної періодичної преси, у численних монографіях та посібниках, зокрема: Р. Абдіраїмова “Педагогіка співробітництва: “учителі – учні””; Ш. Амонашвілі “Психологічні основи педагогіки співробітництва”; М.С. Аромштам “Дитина і дорослий в “педагогіці переживання””; Н. Гришаєнко “Про педагогіку співробітництва і особистість учителя””; Г. Довгаль “У дискусії виграє переможений: Уроки співробітництва””; В. Казаков “Співпрацюємо з учнями””; В. Калосин “Педагогіка співробітництва – основа гуманізації навчально-виховного процесу””; О. Любашенко “Педагогіка співробітництва. Підвищення ефективності застосування методів педагогічного стимулювання””; М. Николин “Співатор уроку – учень: ще раз про педагогіку співробітництва””; Ю. Сенько “Навчальний процес: співтворчість педагога і учня””; Р. Хрульов “Учень – співатор уроку” та багатьох інших, проаналізованих нами, визначені головні пріоритети педагогіки співробітництва, обґрунтовано доцільність та важливість застосування головних її засад у дидактико-розвивальній площині освітнього поля.

Полеміка навколо проблеми педагогіки співробітництва активно розгорнулася на сторінках періодичної преси радянського періоду, пізніше й власне українських виданнях. Робота над джерелами дозволяє нам назвати ті, у яких означена проблема досліджена найширше. Серед них (період 1950–2011 років): “Радянська школа” (“Рідна школа”), “Советская педагогика” (“Педагогика”), “Педагогические технологии”, “Шлях освіти”, “Педагогіка і психологія”, “Вища

освіта України”, періодичні видання, що презентують окремі фахові методики тощо. У цих джерелах був презентований не лише теоретичний доробок у царині педагогіки співробітництва, а й представлені конкретні методичні доробки педагогів-новаторів, про що мова піде далі.

У другій половині ХХ століття з'явилися комплексні дослідження, що підсумовували результати впровадження педагогіки співробітництва; створюються авторські школи та класи, ще педагоги-новатори презентують свій досвід у царині педагогіки співробітництва; освітянській громадськості пропонуються конференції та симпозиуми, де педагоги дають майстер-класи організації навчально-виховного процесу у розвивальному середовищі педагогіки співробітництва. Детально ми зупинимося на цій проблемі у наступних розділах нашого дослідження.

Наше дослідження доводить, що педагогіці співробітництва притаманна педагогічна імпровізація, тобто активне намагання педагогів та учнів знаходити несподіване, оригінальне, доцільне, адекватне меті та завданням, результативне вирішення педагогічної задачі. Такий спосіб розв'язання освітніх проблем ставить кожного суб'єкта концепції педагогіки співробітництва у статус суб'єкта, бо заставляє шукати рішення, активізувати психічні процеси, самостійно вести пошук інформації та власної методики роботи, хоч часто педагоги пропонують власні алгоритми діяльності, які все ж передбачають і вимагають учнівської творчої діяльності. Такий стиль педагогічної діяльності популяризувався В.О. Сухомлинським, коли педагог проводив свої знамениті заняття на лоні природи, визначаючи їх найкращими умовами для формування дитини.

Активно і ґрунтовно педагогіку співробітництва досліджував О. Вишневський, який довів, що її сутність полягає у демократичному й гуманному ставленні до дитини, “...забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель [1, 75]. Важливим, на думку вченого, є характер освітнього простору, всього того, що оточує дитину: “Стосунки співробітництва складуться там, де діти і дорослі об'єднані спільними поглядами і прагненнями, де школа для дітей стає *рідною*. Так колись її називали офіційно” [1, 75].

О. Вишневський закономірно й обґрунтовано приходять до висновку про те, що психологічну основу педагогіки співробітництва складають суб'єкт-суб'єктні стосунки – співпраця двох суб'єктів: “Цей тип взаємин є для навчально-

виховного процесу оптимальним, бо, з одного боку, він зберігає за вчителем функцію управління, а з другого, – дає учневі можливість діяти самостійно” [1, 75]. Наше дослідження доводить, що педагогічні ідеї О. Вишневського абсолютно суголосні з головними концептуальними засадами педагогів – авторів концепції педагогіки співробітництва, що дозволяє нам віднести доробок вченого до означеної технології і вважати його продовжувачем та послідовником гуманістично-демократичних засад сучасної української педагогіки.

У рамках розробки теорії та практики педагогіки співробітництва особливо велика роль вченими-педагогами надається проблемі спілкування та створення сприятливого психологічного клімату, оскільки для результативної співпраці важливим є почуття рівності, партнерства, вагомості, впливовості, компетентності. Лише на ґрунті педагогіки співробітництва у рамках суб’єкт-суб’єктної взаємодії можливий сприятливий психологічний клімат. Ця проблема знайшла відображення у наукових дослідженнях Ю. Палехи, В. Герасимчука, О. Шияна та інших, які доводять, що для того, щоб створити сприятливий клімат, передовсім необхідно ні за яких обставин не домагатись якогось вигод для себе, слід зрозуміти точку зору партнера і спробувати подивитися на речі його очима [3, 74].

Висновки. Отже, на основі цілого ряду класифікацій ми визначили пріоритетні ознаки педагогіки співробітництва, як важливої освітньої концепції, що будується на ґрунті широкого застосування як у справі навчання та виховання, так і розвитку особистості; у філософській основі має гуманізм, дитиноцентризм і демократизм; пріоритетним завданням має систематичний, послідовний та цілісний розвиток школяра на основі навчання і виховання; зміст, структура та організаційні форми визначаються, з одного боку – потребами й запитамі суспільства у період його актуального розвитку, з іншого –

особистісними запитамі дитини у відповідності з її інтересами, уподобаннями, можливостями, життєвими орієнтаціями тощо; *управління пізнавальною діяльністю* відбувається на ґрунті діяльнісного підходу з акцентами на самостійність, відповідальність і творчість; у визначенні пріоритетних підходів до дитини перевага надається партнерству і дієвій взаємодії; домінуючі методи навчання, виховання й розвитку добираються у залежності від конкретних цілей та завдань і вкладаються у рамки як загально педагогічних класифікацій, а також відзначаються активним пошуком модерних, суспільно орієнтованих, інформаційно ємких зразків та моделей; за напрямом модернізації існуючої традиційної системи педагогіка співробітництва визначається нами як передовий та оптимальний шлях для сприяння становленню особистості; *категорія тих, хто навчається є широкою* – від школяра початкової школи – до студента вищого навчального закладу, проте головні її суб’єкти – учні та вчителі загальноосвітньої школи.

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. 2-е. Дрогобич: Коло, 2006. – 608 с.

2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

3. Палеха Ю.І., Герасимчук В.І., Шиян О.М. Основи психології та педагогіки: Навч.-метод. посіб. – К.: В-во Європ. у-ту фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 1999. – 154 с.

4. Словник-хрестоматія педагогічних понять: Навчальний посібник для студентів, аспірантів, викладачів. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – 272 с.

5. Сучасні освітні технології Рекомендаційний бібліографічний покажчик. Випуск І, Київ: Віпол, – 1999. – 60 с.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2012

“Ставлення до іншої людини, до людей є основою людського життя, його серцевиною.

“Серце” людини містить людські ставлення до інших; те, з чого воно складається цілком визначається і тим, до яких взаємин особистість прагне, які взаємини вона здатна встановлювати”.

*Сергій Рубінштейн
український психолог і філософ*

